

A gazdasági év szokásai

A háromszéki falusi közösségek évszázadokon át földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak. Időhasználatuk és éves ünneprendjük rendszerint a legfontosabb mezőgazdasági munkák (szántás, vetés, aratás, cséplés, betakarítás) ritmusához, valamint a természet és a háziállatok organikus ciklusához igazodott.

Dimény-Haszmann Orsolya egy 1918–1946 között vezetett csernátони gazdanapló segítségével mutatta be, hogy a földművelés és az állattenyésztés legfontosabb eseményei mennyire meghatározták, rendszerbe foglalták a gazdálkodó emberek életét, jellegzetes időhasználatát és éves szokásait. A különböző mezei munkák sűrűjében az egyházi ünnepek tehát jó alkalmat, szervezett keretet jelentettek templom- és temetőlátogatásra, a családon belüli kapcsolatok megerősítésére, vendégek fogadására és vendégeskedésre, felszabadult szórakozásra és pihenésre. A legtöbb keresztény ünnep egy-egy gazdasági tevékenység kezdetét vagy éppen befejezését jelentette és jelezte.¹

A gazdasági év szokásaikban és hiedelmeiben szervesen összefonódtak különböző archaikus, mágikus képzetek és gyakorlatok, a természet folyamatos megfigyeléséből származó empirikus tapasztalatok, valamint a keresztény kalendáriumhoz fűződő rítusok.²

Ebben a fejezetben naptári rendben mutatjuk be az agrártevékenységet kísérő termékenységvarázsló és jósló cselekvéseket, valamint az időjárás alakulásával, befolyásolásával kapcsolatos képzeteket és eljárásokat. Kihangsúlyozzuk, hogy a gazdakalendáriumban felbukkanó sztereotíp megállapítások és szövegek előzményei sokszor megjelentek különböző 18–19. századi nyomtatott kalendáriumokban.

Újév (január 1.)

Háromszéken is elterjedt volt az a képzet, hogy az esztendő első napja alkalmas a termékenység mágikus eszközökkel történő előidézésére. Ilyenkor csak az első férfilátogató hozott szerencsét a családnak és a gazdaságnak. Az első napot alkalmasnak tartották az egész naptári év időjárásának megjósolására is. Ha ezen a napon tiszta volt az ég, az jó esztendőt és csirkeáldást jelzett. A borús időből Dálnokon jó gyümölcstermésre számítottak. A házban a szemetet, az istállóban pedig a trágyát ezen a napon nem söpörték, nem takarították össze, hogy a szerencse maradjon meg a telken belül. A tyúkokat újév reggelén általában abroncon vagy vasláncon belül szétszórt gabonamagokkal etették, hogy ne tojjanak szerteszt.³

¹ Dimény-Haszmann 2015. 775–777.

² Pop-Ruxăndoiu 1976. 26.

³ Pethó 2014. 137–138, Fejér 2005. 18, Tamás 2002. 124.

Kézdiszentléleken az aratási koszorúból kisodort magvakat ezen a napon kötélgyűrűn belül etették meg a baromfikkal.⁴ Különböző európai népeknél általánosan elterjedt gyakorlat volt, hogy a szántás és a vetés utánzásával be lehet folyásolni az új mezőgazdasági év termését. A színekatolikus falvakban újesztendő reggelén gabonamagvakat hintettek szét a ház földjére, hogy jó termésük legyen.⁵ A háromszéki falvak közül csak Kézdiszentléleken emlékeztek az 1970-es évek elején arra, hogy az újévi rituális szántás a vidéken is élt.

Vízkereszt (január 6.)

A háromszéki katolikus földműves családok tagjai nagy jelentőséget tulajdonítottak a január 6-án megszentelt víznek.⁶ Tavasszal behintették vele a vetőgabonát és az újonnan született állatokat. Dálnokon úgy vélték, hogy ha ezen a napon víz gyűl össze az ökörnyomban, az bő áldást fog eredményezni. Még a reformátusok is dologtöltő napnak tartották, akik ilyenkor még az állatok befogását sem vélték szerencsésnek.⁷ A zabolai lányok házszenteléskor a plébánost egészen a következő házig kísérték, hiedelmeik szerint kenderük így magasabbra nőtt. A 20. század közepéig a házszentelés végén a pap még úgy búcsúzott el a családtól, hogy „Nagyot nőjön a kender!”⁸

Piroska napja (január 18.)

A nap időjárását régebben pontosan megfigyelték: „Ha Piroska napján fagy, negyven napig el nem hagy.”⁹

Vince napja (január 22.)

Ez a nap alkalmas volt az időjárás kifürkészésére. A háromszéki gazdák is úgy tartották, hogy ha Vince-napján szép az idő, az bőséges termést jelent:

„Ha fénylik Vince,
Akkor megtelik csűr, pince.

Ha megcsordul Vince,
Tele lesz a pince.

⁴ Tamás 2002. 126.

⁵ Balázs 1942. 107.

⁶ Lásd Bartha 2010, Telenkó 2010.

⁷ Pethő 2014. 138.

⁸ Fejér 2005. 18.

⁹ Tátrai–Karácsony Molnár 1997. 40.

Ha fényes Vince,
Tele lesz a pince,
Gabonával a pajta s a csűr,
Mihály majd jó édes bort szűr.”¹⁰

Pál napja (január 25.)

A háromszékiek azért nevezték *Pál fordulójának*, mert Saul ezen a napon tért meg, és lett belőle Pál apostol. Ha ilyenkor köd volt vagy nedves szél fúj, az általában halált jelentett.

„Pál fordul köddel,
Ember meghal döggel.

Pál fordulása ha tiszta,
Bővön terem mező, pusza,
Ha szeles, jön hadakozás,
Ha ködös, sok embernek sírt ás.”¹¹

Gyertyaszentelő Boldogasszony (február 2.)

Az orbaiszéki Zabolán úgy vélték, ha ezen a napon kisüt a nap, s a medve meglátja saját árnyékát, visszamegy barlangjába, s még negyven napig tart a kemény tél. „Ha hideg van, akkor a medve kijön, megrázza a bundáját s kint marad, hanem visszamegy, más oldalára fekszik, akkor később tavaszodik.”¹² A gazdák úgy vélték, hogy az enyhe, szép idő ilyenkor rendszerint a hosszú tél jele, tehát takarékoskodni kell a szénával, takarmánnyal.¹³ Kézdisztentléken az ereszhéj csepegése rossz szénatermést jelzett.¹⁴

Dorottya napja (február 6.)

Ha Dorottya napján fagyos az idő, akkor Julianna napjára (február 16.) rendszerint megenyhül. Ezzel kapcsolatos a következő mondóka:

„Ha Dorottya szorítja,
Julianna tágítja.”¹⁵

¹⁰ Pethő 2014. 138.

¹¹ Pethő 2014. 138.

¹² Pethő 2014. 138.

¹³ Fejér 2005. 19.

¹⁴ Tamás 2002. 119.

¹⁵ Tátrai–Karácsony Molnár 1997. 47.

Bálint napja (február 14.)

A nap időjárásából a mezőgazdasági év termésére jósoltak: a hideg és száraz idő általában jó termést jelentett. Zabolán is fennmaradt az a hiedelem, hogy a madarak ezen a napon párt, társat választanak egymásnak. Dálnokon rendszerint ezen a napon ültették a tyúkokat. A tojásokat előbb férfiak sapkájába helyezték, hogy azokból mind kakasok keljenek ki.¹⁶ Zabolán is alkalmasnak találták a napot tyúkültetésre, amit rendszerint holdtöltekor, *r*-betűt tartalmazó napon ajánlottak. A hideg idő ezen a napon már jó termést ígért.¹⁷

Üszögös Szent Péter napja (február 22.)

A gazdák ezt a napot a legtöbb faluban szerencsétlennak tartották, így semmiféle munkához nem kezdtek: nem ültettek tyúkot, nem szitáltak lisztet, nem szántottak és nem vetettek, mert hiedelmeik szerint a búza nyáron megüszögösödött volna.¹⁸

Mátyás napja (február 24.)

A háziasszonyok nem tartották alkalmasnak libák ültetésére. A gazdák pedig úgy vélték, hogy a hideg időjárás ezen a napon jó termést fog hozni. Általánosan elterjedt volt a vidéken: *Jégtörő Mátyás, ha nem kap jeget, akkor hagy, ha jég van, akkor töri.*

Dálnokon a következő mondókat ismerték:

„A jeget olvasztja Mátyás,
Töri és rajta léket ás,
Elrontja-bontja, ha talál,
Hogyha nincsen, akkor csinál.”¹⁹

Március 1.

A hónap első napjaihoz Háromszéken is különböző szépség-, szerelmi- és termékenységvárászlások kapcsolódtak. Például a lányok ilyenkor háttal mentek ki az ajtón, hogy a nap ne fogja meg arcukat, szépek legyenek. Dálnokon minden évben a hónap első szerdáján bo-

¹⁶ Pethő 2014. 139.

¹⁷ Fejér 2005. 19.

¹⁸ Pethő 2014. 139.

¹⁹ Pethő 2014. 140.

csátották ki a méheket a kaptárból első ízben.²⁰ Zabolán az első hetet alkalmasnak találták répa és borsó elvetésére is. A petrezselymet azonban csak a répa után vetették el. Szintén a *hóvizivel* vetették el a mákot is, de a lent már jóval később.²¹ Kézdiszentléleken úgy tartották, hogy a mákot szóltanul kell elvetni, hogy az nőjön nagyra. A jó búzaterméshez pedig tetetől hozott földet keverték a vetőgabona közé. Kézdiszentléleken a hónap első hetében háromszor, meztelenül kerültek meg virradatig a baromfiólat, hogy az ölyvek ne prédálják meg a szárnyasokat.²²

Gergely napja (március 12.)

A magyar falusi közösségekben úgy tartották, hogy ezen a napon minden évben még előfordulhat havazás: „Megrázza még szakállát Gergely!”²³ Dálnokon ilyenkor vetették el a hagyma-, murok- és a salátamagvakat jó termés reményében, mert azok, hiedelmeik szerint, így nem üszögösödtek meg.²⁴ Zabolán hagyományosan ezen a napon vetették el a hagymamagot: „Gergely napja ritkán hogy jó, hideg, szeles, sokszor van hó.”²⁵

Sándor, József, Benedek (március 18–19–21.)

Az egész magyar nyelvterületen egységesen elterjedt a következő időjárással kapcsolatos mondóka:

*Sándor, József, Benedek,
Zsákban hozzák a meleget!*

Háromszéken is élt az a hiedelem, hogy a madarak első ízben József napján szólnak meg. Úgy vélték, hogy a fecskék hagyományosan József napján érkeznek vissza. Ha szivárvány díszítette az égboltot ezen a tavaszkezdő napon, akkor a gazdák jó búzatermést reméltek.²⁶ Ha Szent József napján a föld megfagy, akkor Kézdiszentléleken negyven napos hideg időre számítottak.²⁷

²⁰ Pethő 2014. 140.

²¹ Fejér 2005. 19.

²² Tamás 2002. 129–130.

²³ Tátrai–Karácsony Molnár 1997. 76.

²⁴ Pethő 2014. 140.

²⁵ Fejér 2005. 20.

²⁶ Tátrai–Karácsony Molnár 1997. 77.

²⁷ Tamás 2002. 120.

Gábor napja (március 24.)

A zabolai asszonyok közvetlenül a jeles nap előtt befejezték a fonást, majd ezen a napon elvetették a földbe a káposzta magját.²⁸

Gyümölcsoltó Boldogasszony napja (március 25.)

Ezen a napon nem mentek ki a mezőre, de alkalmasnak vélték a fák oltására és szemzésére, mert tapasztalataik szerint ilyenkor már megindult a fák nedvkeringése.²⁹ Úgy vélték, hogy az ilyenkor beoltott fáról nem szabad még kisebb ágat sem letörni, mivel abból vér folyna ki, vagy szerencsétlenséget okozna az illető családban.³⁰ A zabolai gazdák március utolsó hetén elvetették a zabot, az árpát és a cukorrépát.³¹

Bolondok napja (április 1.)

A gazdák nem tartották alkalmasnak ezt a napot vetésre, mivel úgy vélték, rossz termést eredményezne a tiltás megszegése.³²

Szent György napja (április 24.)

A háromszéki falvakban is a tavasz első, igazi napjának tartották. A kisgyermekektől a naptól már mezítláb is járhattak, az idősebbek pedig szalmakalapot is tehettek fejükre. Dálnokon és Zabolán ezen a napon vetették el a kukoricát.³³

Egészen a 20. század közepéig az állatokat Háromszéken is Szent György napján gyűjtötték össze és bízta rá a pásztorokra. A nagyobb állatokat (borjakat, teheneket, ökröket, lovakat) ezen a napon vasláncon, tűzön vagy füstön át terelték az utcára, hogy betegség, vadállat ne tudjon kárt tenni bennük. Az istálló kijáratát pedig kakastollakkal vagy tövises ágakkal tűzdelték körül, hogy távol tartsák a gonosz lényeket jószágaiktól. A háromszéki asszonyok Szent Györgykor, éjfélkor szótlanul, meztelenül és hátrafelé kerültek meg len- és kenderföldjeiket, hogy a madarak ne okozzanak azokban kárt, s növényeik minél magasabbra nőjenek.³⁴

²⁸ Fejér 2005. 20.

²⁹ Fejér 2005. 21.

³⁰ Tátrai–Karácsony Molnár 1997. 78.

³¹ Fejér 2005. 20.

³² Tátrai 1990. 144–145.

³³ Pethő 2014. 148, Fejér 2005. 21.

³⁴ Balázs 1942. 119–121.

A háromszéki falvakban ekkor választották el a télen megszületett bárányokat, összeállították a nyáját, s az egész pásztorévadra megfogadták annak őrzőit.³⁵ Székelyföldön az a gyakorlat él napjainkig, hogy a gazdák által megfogadott juhász Szent György napjától kezdődően egészen Szent Mihályig őrzi a családok juhait, s a helyi hagyományok által előírt módon, azoknak minden egyes fejős juh után, jól meghatározott mennyiségű sajtot és ordát ad át. Erdély vármegyei részén, Mezőségen és Kalotaszegen, eltérő tejelosztási és feldolgozási rendszer működött. A régi jobbágyfalvakban a Szent György napján kifejt tejmennyiség alapján határozták meg, hogy egy gazda az egész nyáj tejét hány alkalommal, milyen sorrendben kapja meg, amit majd otthon, családtagjaival együtt feldolgoz.³⁶

A *juhait kereső pásztor* című zenés, táncos, dramatikus népszokás a legtöbb erdélyi faluban ehhez a tavaszi juhászünnephez kapcsolódott, melynek első írásos említése Balassi Bálint 1585–1589 között keletkezett *Régi szerelmem nagy tüze hamuvá vált* kezdetű énekének dallamjelölésében fordult elő: „Arra az oláh nótára az mint az eltévedt juhokat siratja volt az oláh leány.”³⁷

A folklóralkotás voltaképp arról szól, hogy egy juhászlegény elhagyja nyáját, s miközben kedvesével tölti idejét, juhait szétszélednek és eltűnnek. A *juhait kereső pásztor* témája elsősorban a román pásztorközösségek jellegzetes életformájához kapcsolódott, vokális, hangszeres és dramatikus változatban maradt fenn napjainkig. Az erdélyi magyarság is átvette ezt a témát mindhárom formájában, majd tovább gyarapította, s napjainkig megőrizte.³⁸ Például Lemhényben a Szent György napjához (április 24.) fűződő tavaszi esztenakiállítás, juhászünnep szokáseleme volt 1962-ig.

Lemhényben hagyományosan Szent György napján szervezték az *esztenakiállítást*, amikor összegyűjtötték a juhokat, majd felterelték az egész nyáját a havasi legelőkre. Az ünnep megelőző este a juhászlegények egy kibérelt háznál találkoztak, s ott vidám táncmulatsággal tették emlékezetesebbé az éjszakát. Rendszerint mindegyik legény meghívta kedvesét, s az éjszakát együtt töltötték, majd pirkadatkor a juhászok elindultak a nyájjal a havasok felé.

A 79 éves Lukács András 1985-ben a következőképpen mesélte el a játékot: *Mentek a Kishavas és a* „Sándor felé a juhokval, számarkával és a batyuval. Ment mindegyik és énekelgetett nagy szomorúan, mert itthon maradt a szereteje. Az egyiket hajnalba megcsapta az álom, s a juhait elmentek. Mikor megébredett, hát nincs egy se. Elévette a furulyáját az öviből, és egy keserves juhászos darabot kezdett el. Künn a Gyepáron fehér köveket látott meg, s távolról azt hitte, hogy a juhait. Örömeiben vígan táncra perdült. Mikor odaért, hát nem lát mást, csak kövek vannak ott. Az egyik fúttá siralmasan a furulyáját, s ő pedig fejét fogta bánatába. Kesergett: ja-ja-ja-ja-jaj, elvesztek a báránykáim, vajon mit csinálnak, ment szomorodva, s hát ott az erdő szélén voltak a társai a juhokval. Mikor felért oda, örömeiben

³⁵ Hedeşan 2005. 283-289.

³⁶ Pozsony 2006. 244.

³⁷ Pozsony 2000. 49.

³⁸ Faragó 1963.

nagyot kurjantott. Az egyik furulyálgatott jó víg darabot, s arra ott olyan víg táncot vágta örömkben, hogy döngött alattik a föld.”³⁹

Vallomása szerint a faluban a leghíresebb furulyás Varga Lázár, felsőlemhényi juhász volt. A Szent György-napi eszteniállás alkalmával legtöbbször ő szólaltatta meg a *bács nótáját*, ahogy a faluban nevezték az éneket, s tőle tanulta meg a 32 éves felsőlemhényi Gergely Ferenc, cigánymuzsikus is hegedűn játszani, amit 1985 májusában sikerült rögzítenünk:

„Felfogadom, többet juhász nem leszek,
Fejővidret lábam közé nem veszek,
Mer a juhnak vékony-hosszú a lába,
A nagy hegyet mászni kell hát utána.

S hallották-e, a Nemerén mi történt,
Gyenge juhászt két fa közti kikötték,
Nem kikötték, hanem agyon ütötték,
Piros vérit két fa közti öntötték.”⁴⁰

Az általa előadott hangszeres és vokális változat szerkezeti szempontból a következőképpen épül fel: hegedűn kísért szöveges balladás dal + csak hangszeres keserves (az előbbiekek változata) + csak hangszeres vidám táncdal + hangszeren előadott keserves + hangszeres vidám táncdal. Sajnos Lemhényben már senki más nem emlékezett az egykori táncos-pantomimikus mozzanatokra.⁴¹

Márk napja (április 25.)

A római katolikus falusi közösségekben ezen a napon szervezték meg a búzaszentelést, melynek keretében a hívők templomi keresztekkel és lobogókkal kivonultak a település melletti búzaföldre, amit a plébános megszentelt. A résztvevők az ilyenkor kisarjadt és megszentelt búzaszálakból egy-egy kisebb köteget hazavittek, s mint gonoszúzó szentelményt gondosan eltették.⁴²

Virágvasárnap

A római katolikusok ezen a napon barkát szenteltettek, amit elsősorban az állatok védelmében, gyógyításában használtak fel. Erdélyi és háromszéki katolikus közösségekben az ilyen-

³⁹ Pozsony 2000e. 51–52.

⁴⁰ Pozsony 2000e. 52.

⁴¹ Pozsony 2000e. 52–55.

⁴² Tátrai 1990. 147.

kor megszentelt barkát a zöldséges kert földjébe szúrták, hogy a káposztás területről a férgeket elűzze, és távol tartsa. A bukovinai székelyekhez hasonlóan, az itt élők is megtartották a szentelt barkát egészen a következő évig, rendszerint egy-egy szentelt kép mellé helyezték el. Úgy vélték, hogy az távol tartotta a villámokat, a sírokon elhelyezett ága pedig az elhunytak túlvilági integrációját segítette elő.⁴³

Nagypéntek

Az erdélyi és a moldvai magyar falvakhoz hasonlóan Háromszéken is ezen a napon szigorúan tiltották a földműveléssel kapcsolatos munkákat és a nagyállatok igazását.⁴⁴

Nagyszombat

Ezt a napot Erdélyben is alkalmasnak találták féregűzésre. Rendszerint az előző évben megszentelt barkával előbb tüzet gerjesztettek, majd annak lángjánál újból meggyújtották a tüzet. Paraszát és hamvát gondosan összegyűjtötték, majd a szántóföldeken szétszórták jó termés reményében. Képzeteik szerint még a jégverést is el tudta hárítani.⁴⁵

Húsvétvasárnap

Az ilyenkor megszentelt étel maradványait a római katolikus családok általában mágikus célokra használták. A sonka csontját rendszerint gyümölcsfákra akasztották jobb termés reményében, a kalácsok morzsáit pedig tyúkoknak adták, hogy azok jól tojjanak.⁴⁶

A húsvétot megelőző nagyhét idején a fiatalabb legények, egészen az első világháború kitöréséig, rendszerint megújították és kitarították a mezőn lévő forrásokat, kutakat és a határjeleket. A színkatolikus falvakban (Esztelneken, Bélafalván és Kurtapatakon, valamint Kézdialmáson és Lemhényben) egészen napjainkig fennmaradt a lovas, szekeres határjárás, melynek keretében a legények és a fiatalabb házas férfiak imádkozva, énekelve körbe kerültek a határt, hogy azt megvédjék mindenféle csapástól, s jó termést biztosítsanak földjeikre.⁴⁷

⁴³ Bosnyák 1977. 171.

⁴⁴ Tátrai 1990. 155.

⁴⁵ Tátrai 1990. 156.

⁴⁶ Tátrai 1990. 157.

⁴⁷ Pozsony 1994.

Május 2.

Zabolán ezen a napon vetették el a káposztát. Május első hetét ajánlották főzőtök elvetésére is.⁴⁸

Gizella napja (május 7.)

Zabolán ezen a napon vetették el az uborka magjait.⁴⁹

Pongrác, Szervác, Bonifác (május 12–13–14.)

Az ókeresztény vértanúkat a háromszékiek is *fagyosszentek*nek nevezték, mert ilyenkor hirtelen hidegre fordult az időjárás. „Fagyosszentek, a gyümölcsfák is megfagynak sokszor.”⁵⁰ A nyomtatott kalendáriumok által elterjesztett mondóka is ezt jelzi:

„Szervác, Pongrác, Bonifác, mind fagyosszentek,
Hogy a szőlő el ne hagyjon, füstöljenek kentek!”⁵¹

Zsófia napja (május 15.)

A zabolai asszonyok ezen a napon vetették el a kendert.⁵²

Szent Konstantin (május 21.)

Az erdélyi pásztorok hagyományosan Szent Konstantin napján terelték fel nyájaikat a havasi legelőkre. Amikor felértek a hegyekben lévő pásztorszálláshoz, ott először kitakarították a téli hónapok alatt üresen álló esztenát, majd nagy gonddal meggyújtották benne az első tüzet. A juhászok szerte a Kárpátokban nagy hangsúlyt fektettek az ilyenkor meggyújtott első tűzre. Hiedelmek szerint annak óvó, védő és termékenyítő hatása kiterjed az egész pásztor-évadra.

⁴⁸ Fejér 2005. 24.

⁴⁹ Fejér 2005. 24.

⁵⁰ Pethő 2014. 149.

⁵¹ Bálint 1980. 275.

⁵² Fejér 2005. 24.

Orbán napja (május 25.)

A háromszéki gazdák Orbánt is a fagyosszentek közé sorolták, mivel ezen a napon a vidéken sokszor olyan hideg volt, hogy a gyümölcsfák mind megfagytak.⁵³ Zabolán úgy vélték, hogy az uborkát és a babot Orbán előtt kell elvetni, hogy e jeles napra ne bújjon ki a földből, mert a hideg elveszi. A paradicsom, paprika, zeller, hagyma, uborka és a cékla palántáit csak Orbán napja után ajánlották elvetni. A murokmagvakat rendszerint a hónap utolsó hetében helyezték földbe.⁵⁴

Pünkösöd

Az ünnep reggelén a gazdák zöld nyírfa-, gyümölcs- és bodzaágakkal látták el az istállókat, hogy a gonosz erőket állataiktól távol tartsák. A pünkösdi esőnek a háromszéki gazdák is jótékony hatást tulajdonítottak.⁵⁵ A zabolai reformátusok úgy tartották, hogy különösen az ünnep szombatján, amikor Csíksomlyón zajlik a búcsú, nagyobb vihar és esős idő érkezik.

Úrnapja

Háromszék színekatolikus falvaiban szigorú munkatiltalom volt. Az úrnap i sátrak nyírfaágait és virágait gondosan megőrizték, majd különböző gonoszűző, védő és termékenységvarázsló eljárásokban használták fel. Dálnokon ezen a napon uborkát és paszulyt vetettek.⁵⁶

Medárd napja (június 8.)

A bukovinai magyarok úgy vélték, hogy a bibliai özönvíz ezen a napon kezdődött, majd negyven napon át folyamatosan tartott. Háromszéken is úgy tartották, hogy ha Medárd napján esik az eső, az negyven napig tart.⁵⁷

Margit napja (június 10.)

Háromszéken esős napnak tartották: *Margit, ha lepisili magát, akkor negyven napig esik.*

⁵³ Pethő 2014. 149.

⁵⁴ Fejér 2005. 25.

⁵⁵ Pethő 2014. 149.

⁵⁶ Pethő 2014. 149.

⁵⁷ Pethő 2014. 149, Fejér 2005. 26.

Szent Iván napja (június 24.)

Régen Erdély-szerte úgy tartották, hogy az ekkor gyújtott tűz megvédi az embereket különböző csapásoktól (pl. jégesőtől, dögvésztől) és jó termést idéz elő. Bod Péter a *Szent Heortokrátés* című művében írta le, hogy Keresztelő Szent János napján az emberek tüzeket gyújtottak, tüzes csóvákkaal kerülték meg a határt jó termés reményében. „Tüzeket tsináltak a' mező széliben és égő üszögökkel a' vetéseket kerülték. ... szokásban volt, hogy akkor nagy tüzeket tettek az erdő's mező széleken, énekeltek, tánczoltak körülötte, üszögöket vittek a' házakhoz, mellyeket fel-szúrtnak a' káposztás kertbe; hogy a' hernyó a' káposztat meg-ne egye; vagy a' vetések között, hogy a' Gabona meg-ne üszögesedjék.”⁵⁸ Dálnokon úgy vélték, hogy a Szent Iván napján kezdődő eső egyhamar nem áll meg.⁵⁹

Szent László napja (június 27.)

Orbaiszéken ekkor kezdődött a *szénacsinalás*.⁶⁰

Péter-Pál napja (június 29.)

A keresztény egyház úgy tartja, hogy Péter és Pál apostolt valószínűleg ezen a napon végezték ki. Háromszéken úgy vélték, hogy a búza töve ezen a napon megszakad, tehát beérett, s kezdődhet az aratás.⁶¹

Sarlós Boldogasszony napja (július 2.)

Háromszéken egészen a második világháború végéig az aratás kezdőnapjának tartották. Leányok és lányok elsősorban a lelkész és a falubíró gabonatóbláinak learatására szerveztek népesebb kalákát. A fiatalok ilyenkor felünnepelőbe öltöztek, s rendszerint énekelve, zenészó mellett dolgoztak. Amikor egy táblán már csak néhány gabonaszál maradt, azt kiabálták: *Fogjuk meg a nyulat!* Az utolsó gabonaszálakból és mezei virágokból koszorút fontak, amit ünnepélyes menetben vittek be a faluba. Az utcákra kisereglett gazdák és asszonyok a koszorút és annak vivőit legtöbbször vízzel locsolták le. Rendszerint a tisztaszoba mennyezetét tartó gerendára erősítették, majd magvait bevegyítették a vetőgabona közé. Európában és a Kárpát-medencében a gabonában rejlő életerőt állat alakú lénynek, Erdélyben pedig nyúl-

⁵⁸ Bod 1786. 101–102.

⁵⁹ Pethó 2014. 149.

⁶⁰ Fejér 2005. 27.

⁶¹ Pethó 2014. 149.

formájúnak képelték el.⁶² Kézdiszentléleken a következő időjárással kapcsolatos hiedelem kapcsolódott a jeles naphoz: „Sarlós Boldogasszony, ha vizek, akkor soká vizek, egykönnyen nem ér rá.”⁶³

Illés napja (július 20.)

A háromszéki székelyek pontosan számon tartották, hogy Szent Illés napján van a román pásztorközösségek legnagyobb nyári ünnepe. Zabolán úgy vélték, hogy ezen a napon erős villámcsapások és mennydörgések lesznek, tehát rendszerint *erős idő* keletkezik. A helybeli románok ezt a jeles napot templomi istentisztelettel nyitották, majd három napig tartó zenés, táncos mulatsággal folytatták. A nagyobb juhászlegények a pásztorév feleztőnapján, Szent Illés napján ereszkedtek le a havasi legelőkről, részt vettek az ortodox templom búcsúján, majd a háromnapos táncmulatságban. Az eladó sorban lévő lányok ilyenkor mindennap új ruhában jelentek meg. A juhászlegények az ünnepség végére párt választottak, s a lányt rendszerint el is jegyezték, s amikor az ortodox lelkész is áldását adta a frigyre, viszszertertek a havasi esztenához.

Mária Magdolna napja (július 22.)

A színekatolikus háromszéki falvakban úgy vélték, hogy azért ered meg minden évben ezen a napon az eső, mert Mária Magdolna siratja korábbi bűneit.⁶⁴

Szent Anna napja (július 26.)

Mivel a vidéken napjainkig népszerű női név, július 26-án névnapot ülnek. Több háromszéki faluban az aratás kezdő napja. Zabolán szintén ezen a napon kezdték el a búza learatását, míg a zabot és a rozst csak egy-két héttel később.⁶⁵ Dálnokon úgy vélték, hogy ezen a napon megszakad a kender töve, tehát elérkezett kisedésének ideje.⁶⁶

⁶² Ujváry 1980. 342–344.

⁶³ Tamás 2002. 120.

⁶⁴ Bálint 1977 II. 70–76.

⁶⁵ Fejér 2005. 27.

⁶⁶ Pethó 2014. 150.

Nagyboldogasszony napja (augusztus 15.)

Egészen a polgárosodás kibontakozásáig a háromszéki katolikusok legjelentősebb nyári ünnepnapja volt, amikor szigorúan tiltották a munkavégzést. Ha a jeles nap idején szép idő volt, akkor azt jó gyümölcstermés előjelének tekintették. A székelyföldi havasokban legeltető román juhászok csak ettől a naptól kezdődően ereszkedhettek le az erdei füves pusztákról a völgségi falvak mellé, a növénytermesztő gazdák bosszúságára.

Szent István király napja (augusztus 20.)

Több orbaiszéki faluban úgy tartották, hogy az a jó gazda, akinek az őszi búzája ezen a napon már el van vetve a földbe.⁶⁷

Kisasszony napja (szeptember 8.)

Szűz Mária születésnapja a római katolikus közösségekben jelentős ünnepnek, dologtiltó napnak számított, az agrárkalendáriumban az őszi vetés kezdetét jelentette: *Ha jól vetsz, jól aratsz!* Megfigyelések szerint a fecskék ezen a napon távoztak a vidékről.⁶⁸ A román pásztrok Kisboldogasszony napjától már szabadon legeltethették nyájaikat a gazdák szántóföldjein. A román faluközösségekben úgy vélték, hogy Szent Kereszt felmagasztalásának napjától (szeptember 14.) a föld újra bezáródik a rovarok, kígyók és az egerek előtt. A következő napon a juhok közé kost, *berbécset* eresztettek.

Máté napja (szeptember 21.)

Erdélyben és Háromszéken is ekkor kezdték az őszi búza vetését. A gazdák tiszta ruhába öltöztek, a gabonamagvakat beszórták szenteltvízzel, majd rendszerint szóltanul mentek ki a határba. Vetés közben nem káromkodtak, majd annak végeztével jó magasra dobták az utolsó magvakat, hogy a gabonaszálak is oly magasra nőjenek, tehát jó termésük legyen a következő évben.⁶⁹

⁶⁷ Fejér 2005. 28.

⁶⁸ Tátrai 1990. 199, Fejér 2005. 28.

⁶⁹ Tátrai 1990. 200.

Szent Mihály napja (szeptember 29.)

Az erdélyi földműves és pásztorcsaládok életében jelentős fordulópontnak számított. Háromszék hegyalatti falvaiban a pásztorok ezen a napon hajtották haza az állatokat, majd az elszámolás után vidám multságokat szerveztek. A háromszéki unitárius falvakban ilyenkor hálaadó Istentiszteleteket, ünnepeket szerveztek, s a katolikusok búcsújához hasonlóan, erre a napra hazajöttek a távolabb élő, innen elszármazott rokonok, s megérkeztek a szomszéd falvakban lakó barátok is. A jeles napot megelőző hetet Háromszéken alkalmasnak találták *pityókaszedésre*.⁷⁰ Kézdiszentléleken úgy tartották: „Ahány nappal szent Mihály napja előtt leesik a hóharmat, annyi héttel karácsony előtt esik le a hó.”⁷¹

Assisi Szent Ferenc (október 4.)

A háromszéki gazdák Szent Ferenc hetét tartották legalkalmasabb időszaknak az őszi vetések elkezdésére.

Szent Dömötör napja (október 26.)

Szent Demeter a keleti keresztények, románok kedvelt szentje, a pásztorok patrónusa, akik a pappal ilyenkor bárányt szenteltettek a templom előtt.⁷² Ez a jeles nap a pásztorévad végét is jelentette, amikor újra megszámozták a birkákat, tehát a juhászok elszámoltak a gazdáknak, majd utána vidám multságot szerveztek. A háromszéki juhászok úgy vélték, hogy a farkasok ezen a napon falkákba tömörülnek, és üvölteni kezdenek. A Szent Demeter napján érkező hideg szelet rendszerint a keményebb, fagyosabb tél előjelének tartották.

Mindenszentek napja (november 1.)

Dálnokon a halottak napján vágott cseresznyeág segítségével a téli csapadék mennyiségét jósolták meg. Ha az nedves maradt, sok havat reméltek.⁷³ Zabolán a halottak hetét nem tartották alkalmasnak káposzta elsózására, mert hiedelmeik szerint az hamar elrothadt.⁷⁴

⁷⁰ Fejér 2005. 29.

⁷¹ Tamás 2002. 120.

⁷² Bálint 1977. II. 403.

⁷³ Pethő 2014. 150.

⁷⁴ Fejér 2005. 30.

Márton napja (november 11.)

A háromszéki asszonyok ezen a napon levágták és kisütötték legkövérebb libáikat: „Márton lúdja melle, csontja, ha veres/ nagy hidegtől ember orra lesz veres.”⁷⁵ Több faluban úgy vélték, hogy ilyenkor olyannyira felmelegedik az idő, hogy „kendert lehet törni.”⁷⁶

Erzsébet napja (november 19.)

Egészen a 20. század közepéig az egyik legnépszerűbb magyar női név volt. Háromszéken úgy tartották, hogy ezen a napon általában már havazik, vagyis „Erzsébet megrázta pendelyét!”⁷⁷

Katalin napja (november 25.)

Egészen a 20. század végéig népszerű női név volt. Egységesen elterjedt időjárásjóslás kapcsolódik hozzá: „Ha Katalin kopog, karácsony locsog!”⁷⁸

Szent András (november 30.)

A román gazdák és pásztorok népszerű szentje, napja ugyanakkor a tél kezdetét is jelentette. A pásztorok ilyenkor végleg hazaterelték az állatokat. A román juhászok Szent Andrást a farkasok védőszentjének is tartották, hiedelmeik szerint az ordások ezen a napon a legveszedelmesebbek.⁷⁹ Kézdiszentléleken úgy tartották, ha ezen a napon a farkasok orronálnak, hideg tél következik.⁸⁰

Borbála napja (december 4.)

Egészen a 20. század elejéig a háromszéki asszonyok számára is dologtító napnak számított. Ezen a napon rendszerint élő cseresznyefáról metszett ágakat helyeztek vízbe. Karácsonykor a mesterségesen kivirágoztatott ágból a gazdák a következő év termésére, a lányok pedig férjhez menésükre következtettek.⁸¹

⁷⁵ Fejér 2005. 30.

⁷⁶ Pethő 2014. 150.

⁷⁷ Tátrai–Karácsony Molnár 1997. 158.

⁷⁸ Pethő 2014. 150.

⁷⁹ Bálint 1977. II. 509, Bosnyák 1980. 126, 1982. 108.

⁸⁰ Tamás 2002. 119.

⁸¹ Tátrai–Karácsony Molnár 1997. 171.

Szent Miklós napja (december 6.)

A háromszéki magyarok is úgy tartották, hogy minden évben ezen a napon havazás kezdődik: „Megrázta Miklós a szakállát!”⁸²

Luca napja (december 13.)

Az orbaiszéki asszonyok ezen a napon összekötötték az ollót, s a kötést csak vízkeresztkor vágták le, miután a pap megszentelte a házat. Hiedelmeik szerint voltaképp a ragadozó vadak száját zárták be vele, tehát háziállataikat megóvták a ragadozóktól.⁸³ Ha ezen a napon szép idő volt, akkor az egész új évben úgy is maradt.⁸⁴

Tamás napja (december 21.)

Ezt a napot alkalmasnak találták disznóvágásra. Dálnokon úgy vélték, hogy éppen holdfogyatkozáskor ajánlott disznót vágni, mert akkor az „nem perjésedik meg.”⁸⁵ Zabolán pedig úgy vélték, hogy a sertéseket úgy és akkor kell levágni, hogy a disznó *mindkét holdból kapjon*. Rendszerint a keddet vagy a pénteket tartották a legalkalmasabbnak, mert azok „nem hold nélküliek.”⁸⁶

Karácsony napja (december 25.)

Háromszéken is szigorúan tiltották a munkát ezen a napon.⁸⁷ Az üstökös megjelenése karácsony éjszakáján rendszerint szerencsétlenséget hozott.⁸⁸ Kézdiszentléleken úgy tartották, ha ezen az éjjelen tiszta az idő, az áldást fog eredményezni. A gazdák karácsony éjszakáján a gyümölcsös kertekben alaposan megrázták a szilvafákat, hogy azok jól teremjenek az új évben. Szintén éjszaka a kályhákból kiszedték a hamut, amit később gyógyításra használtak fel. Az ünnep éjszakáján egy köteg szalmát tettek az ágy alá, hogy az Úr áldja meg. Az ünnep első napján azzal kötötték körbe a gyümölcsfákat, jobb termés reményében. A napsütéses,

⁸² Bosnyák 1977. 183.

⁸³ Fejér 2005. 31.

⁸⁴ Tamás 2002. 117.

⁸⁵ Pethó 2014. 151.

⁸⁶ Fejér 2005. 31.

⁸⁷ Tátrai 1990. 249.

⁸⁸ Balázs 1942. 103.

hideg és zúzmarás időnek azért örvendtek, mert az jó gabonatermést jelentett. Ha az idő ezen a napon enyhe volt, akkor a húsvét hideg lesz: „Szekeres karácsony, szánas húsvét.”⁸⁹

A két karácsony (december 25. és január 6.) közötti időszakot nem ajánlották sem ruhamosásra, sem annak szabadban való kiterítésére, mert a tiltás megszegése nagyállatok elhullását okozhatta.⁹⁰ Nem ajánlották a kenderrel való foglalkozást sem, mert állataik emiatt megbetegedhettek.⁹¹ A gazdák figyelemmel követték a karácsonytól kezdődő tizenkét nap időjárását, mert képzeteik szerint minden nap egy-egy hónapnak felelt meg.⁹² Kézdiszentléleken a gazdák ilyenkor gondosabban bekötötték az ólak ajtaját, hogy a farkasok nyáron ne tudják kinyitni szájukat, amikor a juhokat akarják megtámadni.⁹³

Szilveszter (december 31.)

A gazdák Dálnokon úgy vélték, ha a szilveszterkor vízbe helyezett ág pár nap múlva kihajt, akkor az újabb évben jó gyümölcsstermést várhatnak. Szilveszter estéjén rendszerint hagyományosan makalendáriumot készítettek. Azt előbb kettészelték, majd 12 darab héjat választottak ki, s mindegyikbe egy csipetnyi sót hintettek. Amelyik vizet eresztett, azt esős hónapnak vélték. Ha a tiszta égbolton ilyenkor sűrűn ragyogtak a csillagok, abból jó kenyér- és kukoricatermést jövendöltek. Az éjféle marhabőgés pedig, hiedelmeik szerint, szerencsét hozott. Nem tartották szerencsésnek, ha valaki száradó ruhákat hagyott ilyenkor kinn a szabadban, mivel az a nagyállatok pusztulását idézhette elő.⁹⁴ Kézdiszentléleken óesztendő estéjén kilencféle termőfáról vágtak ágat, azokat egy pohár vízbe helyezték az ablak előtt, s ha valamelyik kivirágzott, bő termést reméltek.⁹⁵

⁸⁹ Tamás 2002. 117–121.

⁹⁰ Fejér 2005. 32.

⁹¹ Tamás 2002. 117.

⁹² Tamás 2002. 118.

⁹³ Tamás 2002. 126.

⁹⁴ Pethő 2014. 135–136.

⁹⁵ Tamás 2002. 123.

Képek

*Kakasütésre szóló meghívó. Hatolyka 1992.
(Vikol Kálmán)*

Iskolásgyermekek viszik a baromfit a kakasütés színhelyére. Hatolyka 1992. (Vikol Kálmán)

A kakas lábára zsineget kötnek. Hatolyka 1992. (Vikol Kálmán)

A kakast egy cövekhez kötik. Hatolyka 1992. (Vikol Kálmán)

*A jelentkezők egy rostába pénzt dobnak.
Hatosyka 1992. (Vikol Kálmán)*

A versenyzők szemét kendővel kötik le. Hatosyka 1992. (Vikol Kálmán)

A ceremóniamesterek ellenőrzik, hogy lát-e a versenyző. Hatolyka 1992. (Vikol Kálmán)

Indítják a bekötött szemű legényt. Hatolyka 1992. (Vikol Kálmán)

A versenyzők keresik a baromfit. Hatolyka 1992. (Vikol Kálmán)

Lányok is bekapcsolódnak a játékba. Hatolyka 1992. (Vikol Kálmán)

Cséplés a szérűn. Zabola 20. század eleje. (CSNM)

Felújított aratókaláka. Kézdiványán 1970-es évek

Fiatalkok az aratókoszorúval.
Kézdiványán az 1970-es években (CSNM)

Sarlós Boldogasszony-napi búcsús felvonulás. Futásfalva 2003. (Kakas Zoltán)

Moldvai csángó magyarok a búcsúban. Futásfalva 2003. (Kakas Zoltán)

Jáki Teodóz bencés atya moldvai csángók élén. Futásfalva 2003. (Kakas Zoltán)

Búcsús menet. Futásfalva 2014. (Bartos Lóránd)

Szentmise a búcsú keretében. Futásfalva 2014. (Bartos Lóránd)

Szentáldozás a búcsúban. Futásfalva 2014. (Bartos Lóránd)

Szüreti felvonulás. Nagyajta 1935. (Szebeni Dávid) (SZNM)

Szüreti felvonulás. Fotosmartonos 2014. (Vargyasi Levente)

Terménykiállítás a kapu előtt. Fotosmartonos 2014. (Vargyasi Levente)

A kiállított termés. Fotosmartonos 2014. (Vargyasi Levente)

Közös tánc a szabadban. Fotosmartonos 2014. (Vargyasi Levente)

Szüreti felvonulás. Angyalos 2015. (Albert Levente)

Szüreti mulatság. Angyalos 2015. (Albert Levente)

Szüreti felvonulás. Oltszem 2015.

Cigányalakoskodók is felvonulnak. Oltszem 2015.

Vidám felvonulás. Oltszem 2015.

Szőlővel kínálják a falubelieket. Oltszem 2015.

Hálaadó szentmise. Szentkatolna 2015. (Iochom István)

Megáldják a termést. Szentkatolna 2015. (Iochom István)

Őszi tökfesztivál halottak napja előtt. Kézdivásárhely 2006. (Dimény Attila)

Szekéren kiállított dísztökök. Kézdivásárhely 2006. (Dimény Attila)

Töklámpások Halloweenre. Kézdivásárhely 2006. (Dimény Attila)

Sírok meglátogatása. Zabola 1996.

Halottak napja. Sepsiszentgyörgy 2012. (Albert Levente)